

УДК 314.7:338.2(477)

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.217.74-82>**Пилипченко О.О.**

доктор філософії з економіки

Приватне акціонерне товариство ВНЗ

Міжрегіональна Академія управління персоналом

Rylypchenko Oleh

PhD in Economic Sc.

Private Joint Stock Company «Higher Educational Institution»

«Interregional Academy of Personnel Management»

<https://orcid.org/0000-0003-2424-4918>

ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті обґрунтовано методичний підхід до оцінювання економічних результатів міграційної політики України в умовах російсько-української війни. Запропоновано розмежовувати інструмент державного регулювання, управлінський і міграційний результати, постміграційну траєкторію та економічний результат. Виокремлено шість каналів оцінювання: трудоворесурсний, людського капіталу, дохідно-трансфертний, фінансовий, підприємницько-інвестиційний і просторово-регіональний. Обґрунтовано використання панелі показників замість єдиного інтегрального індексу та запропоновано критерій стійкого економічного включення після переміщення або повернення. Підхід дає змогу простежувати зв'язок інструментів міграційної політики зі змінами у зайнятості, використанні людського капіталу, публічних фінансах, підприємстві та територіальному розвитку.

Ключові слова: міграційна політика, економічні результати, міграція, повернення, людський капітал, ринок праці, стійке економічне включення, регіональний розвиток.

ASSESSING THE ECONOMIC OUTCOMES OF UKRAINE'S MIGRATION POLICY DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The relevance of the study is determined by the scale of wartime displacement from and within Ukraine, persistent labour shortages, territorial imbalances in the distribution of the workforce, and the need to evaluate migration policy by its economic consequences rather than by the number of border crossings, registrations, services provided, or returns. The purpose of the article is to develop a methodological approach to evaluating the economic results of Ukraine's migration policy during the Russian-Ukrainian war, to identify the channels through which these results are formed, and to establish a system of indicators for their assessment. The study combines systemic and cause-and-effect approaches with logical-semantic analysis, structural-functional analysis, comparison, systematization, and generalization. Its empirical basis comprises available administrative, survey, and analytical data on labour-market conditions, labour-resource needs, remittances, employment, return intentions, and reconstruction needs. The limitations of wartime statistics are taken into account, so the analysis focuses on mechanisms and directions of change rather than on econometric identification of the net effect of individual policy instruments. The study distinguishes between a policy instrument, an immediate administrative result, a migration result, a post-migration trajectory, and an economic result. Six interrelated evaluation channels are distinguished: labour resources, human capital, income and transfers, fiscal effects, entrepreneurship and investment, and spatial-regional development. A dashboard of indicators is proposed instead of a single composite index because migration effects may differ in direction, time horizon, territory, and target group. For working-age persons, sustainable economic inclusion is proposed as a practical criterion to be monitored 6, 12, and 24 months after displacement or return and supplemented by an assessment of the match between employment and qualifications. The approach also provides for separate assessment of remittances, current fiscal effects, business sustainability, the productive use of skills acquired abroad, and the territorial location of economic activity. The practical value of the proposed framework lies in its use for monitoring migration-policy measures, comparing target groups and territories, tracing post-migration economic trajectories, and distinguishing administrative or migration outcomes from subsequent economic changes. It can support more evidence-based decisions on employment, reintegration, entrepreneurship support, return, and the allocation of policy resources without attributing broader wartime or labour-market changes solely to migration-policy interventions.

Keywords: migration policy, economic results, migration, return migration, human capital, labour market, sustainable economic inclusion, regional development.

JEL Classification: F22, J21, J61, O15.

ISSN друкованої версії: 2224-6282

ISSN електронної версії: 2224-6290

© Пилипченко О.О., 2026

Постановка проблеми. Російсько-українська війна стала визначальним безпековим чинником вимушеного переміщення населення України, змінила територіальний розподіл робочої сили та загострила структурні диспропорції ринку праці. Чисельність осіб, які виїхали за кордон, набули статусу внутрішньо переміщених осіб або повернулися, характеризує насамперед масштаб міграційної мобільності. Такі показники не дають відповіді на питання, чи відновилася економічна активність особи, чи відповідає її зайнятість кваліфікації, де створюються додана вартість і податкова база та наскільки стійким є проживання після переміщення. Оцінювання міграційної політики лише за кількістю оформлених документів, наданих послуг або перетинів кордону може створювати хибне уявлення про її внесок в економічний розвиток.

Проблема ускладнюється тим, що в умовах війни динаміка зайнятості, заробітної плати, підприємницької активності та бюджетних надходжень зумовлюється сукупністю чинників – мобілізацією, людськими втратами, руйнуванням виробничої й енергетичної інфраструктури, тимчасовою окупацією територій, змінами попиту та структурною перебудовою економіки. Відповідно, скорочення доступної робочої сили не можна повністю пояснювати зовнішньою міграцією, а зростання витрат роботодавців на працю – лише відпливом населення. Це потребує підходу, який розмежовує вплив міграційних процесів і результатів їх державного регулювання та простежує перехід від управлінського рішення до економічного результату.

Таке розмежування особливо важливе з огляду на масштаб потреб у відновленні. За даними П'ятої швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення України (RDNA5), станом на 31 грудня 2025 р. прямі збитки становили 195,1 млрд дол. США, економічні й соціальні втрати – 666,7 млрд дол. США, а потреби у відновленні та реконструкції протягом наступного десятиліття – 587,7 млрд дол. США [16, с. 17–18]. У цьому ж документі дефіцит робочої сили визначено як обмеження для розширення виробництва та створення робочих місць, а невідповідність компетентностей – як чинник, що стримує економічне зростання [16, с. 65]. За таких умов міграційну політику доцільно оцінювати не за самим фактом переміщення чи повернення, а за її внеском у продуктивне використання трудового та людського потенціалу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі вплив міграції на соціально-економічний розвиток країн походження та призначення розглядається як неоднорідний і залежний від характеристик мігрантів, інституційного середовища та структурних умов. Х. де Хаас відмовляється від однозначного трактування міграції як безумовної втрати або автоматичного джерела розвитку, наголошуючи на взаємодії індивідуальних можливостей мігрантів зі структурними умовами, що визначають наслідки переміщення [14, с. 227–234]. У доповіді Світового банку «World Development Report 2023» запропоновано матрицю «відповідність – мотив», яка поєднує відповідність навичок та інших характеристик мігранта потребам країни

призначення з мотивами переміщення і передбачає диференційовані підходи до різних типів міграції [23, с. 21–30]. Така логіка не дає підстав апіорі оцінювати будь-яке повернення як позитивне, а тривале перебування за кордоном – як виключно негативне.

Окремий напрям досліджень присвячено результативності державного регулювання міграції. М. Чайка та Х. де Хаас розмежовують політичний дискурс, формально закріплені заходи, їх практичну реалізацію та фактичний вплив на міграцію, оскільки змішування цих рівнів спотворює оцінку ефективності політики [13, с. 490–497]. У суміжних дослідженнях методичне оцінювання економічних процесів поєднується з ризик-орієнтованим управлінням економічною безпекою [2], а окремим напрямом виступає дослідження інституційно-організаційного забезпечення державної політики [4]. У вітчизняній літературі методологічні й економічні аспекти міграційної політики розглядаються у взаємозв'язку з цілями соціально-економічного розвитку держави [10, с. 5–10]. Окремо міграційні процеси досліджуються як фактор відтворення тіньової економіки, що засвідчує наявність взаємозв'язків між міграційною мобільністю та неформальним сектором економічної діяльності [1, с. 35–39]. Проте наявні підходи не повною мірою розв'язують проблему вимірювання економічного результату за умов вимушеної мобільності та неповної статистичної спостережуваності.

Наслідки переміщення людського капіталу також можуть бути різноспрямованими. Ф. Док'є та Г. Рапорт показують, що висококваліфікована еміграція не обов'язково призводить лише до втрати людського капіталу країни походження: її ефекти залежать, зокрема, від освітніх стимулів, зворотних і мережевих ефектів та інших каналів взаємодії з діаспорою [15, с. 681–690]. Ж. Адда, К. Дастманн та Й.-С. Герлах встановлюють взаємозв'язок між очікуваною тривалістю перебування за кордоном, інвестиціями у специфічний для країни призначення людський капітал і рішеннями щодо повернення [12, с. 2843–2851]. У вітчизняних дослідженнях соціальна інклюзія розглядається як економічний детермінант розвитку людського капіталу в умовах трансформації ринку праці [8], а інклюзивні інвестиції у людський капітал досліджуються у взаємозв'язку з освітою, охороною здоров'я, цифровими технологіями та забезпеченням сталого економічного розвитку [9]. Це дає підстави розглядати компетентності, набуті за кордоном, як потенційний ресурс країни походження, економічний ефект якого залежить від їх використання після повернення або через транскордонні канали передачі знань, капіталу та ділових зв'язків.

Дослідження вимушеного переміщення в Україні засвідчують територіальну неоднорідність його умов і наслідків. В. Михненко, Е. Діলেখей та Н. Мехді встановили вплив індивідуальних характеристик переміщених осіб та особливостей територій призначення на вибір місця переміщення, а відновлення миру й легітимної демократичної влади у громадах походження визначили необхідною передумовою повернення [18, с. 703–710]. М. Михайличенко та співавтори

досліджують міграційні процеси у взаємозв'язку з економічними та демографічними змінами, зокрема через їхній вплив на доходи, нерівність і демографічні дисбаланси [17, с. 128–154]. Для цілей цього дослідження економічні, демографічні та соціальні наслідки доцільно оцінювати окремо, враховуючи взаємозв'язки між ними.

Сучасні емпіричні дослідження уточнюють чинники трудової інтеграції та намірів щодо повернення українців. Ф. ван Тюберген, Г. Г. Вахтер, Ю. Косякова та І. Коган виявили істотні міжкраїнні відмінності у намірах вимушених мігранток з України повернутися. На ці наміри впливають індивідуальні характеристики, однак вони не пояснюють відмінностей між країнами перебування, що свідчить про самостійне значення контексту приймаючої держави [22, с. 186–193]. Водночас задекларований намір не є фактичним поверненням і сам по собі не характеризує подальшу траєкторію проживання чи зайнятості. А. Постепська та А. Волошина на матеріалах Чехії не виявили економічно значущого короткострокового впливу припливу вимушених мігрантів з України на зайнятість, безробіття чи економічну неактивність місцевого населення [20]. Отримані результати показують, що зростання зайнятості вимушених мігрантів не дає підстав автоматично робити висновок про погіршення становища місцевих працівників.

В аналітичних матеріалах 2025–2026 рр. акцент зміщується до довгострокової інтеграції, повернення, реінтеграції та участі громадян за кордоном у відновленні України. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) розглядає повернення, реінтеграцію та підтримання зв'язків з українцями за кордоном як взаємопов'язані складові державної політики [19]. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), рівень зайнятості опитаних українських біженців віком 20–64 роки у Європі становив 57 %, що на 22 відсоткові пункти нижче, ніж серед громадян приймаючих країн; близько 60 % зайнятих працювали нижче рівня своєї кваліфікації [21]. За результатами п'ятої хвилі дослідження Центру економічної стратегії, проведеного у грудні 2025 – січні 2026 р., 43 % опитаних мали намір повернутися в Україну, тоді як 36 % не планували або радше не планували повернення. Залежно від сценарію, після завершення війни до України можуть повернутися 1,3–2,2 млн осіб [11]. Наміри щодо повернення не слід ототожнювати з фактичним переміщенням, тому для оцінювання економічних наслідків вони мають розглядатися як один із прогностичних, а не результативних показників.

Наявні дослідження не дають усталених критеріїв оцінювання саме економічного результату міграційної політики, які б чітко відмежовували його від безпосереднього управлінського та міграційного результатів, а також від ширших демографічних і соціально-економічних змін. Відсутня й компактна система показників, що поєднувала б дані про міграційну траєкторію зі стійкістю зайнятості, використанням кваліфікації, підприємницькою активністю, фіскальними наслідками та територією формування результату.

Метою статті є обґрунтування методичного підходу до оцінювання економічних результатів міграційної політики України в умовах російсько-української війни, визначення каналів їх формування та побудова системи показників для простеження переходу від інструменту державного регулювання через безпосередній управлінський і міграційний результати та постміграційну траєкторію до змін у сфері праці, людського капіталу, доходів, публічних фінансів, підприємництва й регіонального розвитку.

Методи дослідження, що були використані, ґрунтуються на системному та причинно-результативному підходах. Зокрема, логіко-семантичний метод застосовано для розмежування видів результату; структурно-функціональний – для визначення каналів впливу міграційної політики; порівняльний метод – для зіставлення наукових підходів і висновків; методи систематизації та узагальнення – для формування системи показників оцінювання.

Виклад основних результатів дослідження. Економічний результат міграційної політики у цьому дослідженні охоплює зміни параметрів ринку праці, використання людського капіталу, доходів і фінансових трансфертів, публічних фінансів, підприємницької активності та просторового розподілу економічних ресурсів, пов'язані з міграційними процесами та їх державним регулюванням. Такий підхід не зводить оцінювання до кількості в'їздів і виїздів, а зосереджує увагу на тому, як міграційна траєкторія впливає на доступність робочої сили, використання компетентностей, формалізацію доходів і спроможність територій забезпечувати економічне відновлення.

До безпосередніх управлінських результатів належать надані послуги з працевлаштування чи професійного навчання, грантова або житлова підтримка, визнання кваліфікації та виданий дозвіл на працю. Міграційний результат відображає зміну міграційної поведінки або параметрів мобільності – повернення, внутрішнє переміщення чи законне прибуття іноземного працівника. Постміграційна траєкторія характеризує стійкість проживання, перебіг реінтеграції та повторну мобільність. На наступному рівні оцінюється економічний результат – тривала зайнятість, продуктивне використання компетентностей, стійке функціонування підприємства, сплата податків або зміна кадрової забезпеченості громади. Послідовність такого оцінювання відображено на рис. 1.

Між окремими ланками цієї послідовності не існує автоматичного переходу: отримання гранту не свідчить про стійкість бізнесу, реєстрація особи як безробітної – про її подальше працевлаштування, а в'їзд до України – про фактичне відновлення проживання. Економічний результат повернення формується за умови включення особи у формальну зайнятість або підприємницьку діяльність і стійкого проживання в Україні протягом визначеного періоду.

Базовою одиницею спостереження має бути не окрема адміністративна дія, а цілісна траєкторія особи або домогосподарства. Для осіб працездатного віку доцільно фіксувати статус зайнятості та територію

проживання до переміщення, застосований інструмент міграційної політики, місце подальшого проживання та економічний стан через 6, 12 і 24 місяці. Стійке економічне включення може визначатися як частка осіб цільової групи, які протягом установленого періоду

мають формальну зайнятість або провадять зареєстровану підприємницьку діяльність. Такий показник не характеризує добробут у цілому, однак дає змогу пов'язати міграційну траєкторію зі стійкістю економічної активності.

Рис. 1. Причинно-результативна логіка оцінювання економічних результатів міграційної політики

Джерело: розроблено автором самостійно.

Для оцінювання економічних результатів виокремлено шість взаємопов'язаних каналів: трудоворесурсний, людського капіталу, дохідно-трансфертний, фінансовий, підприємницько-інвестиційний і просторово-регіональний (табл. 1). Професійні, родинні та ділові

мережі мають наскрізний характер: їхній вплив реалізується через використання компетентностей, рух капіталу та підприємницьку активність, тому окремий блок показників дублював би інші канали оцінювання.

Таблиця 1

Система каналів і показників оцінювання економічних результатів міграційної політики

Канал	Об'єкт оцінювання та базові показники	Правило інтерпретації
Трудоворесурсний	Пропозиція робочої сили та кадрові дисбаланси: економічна активність, формальна й стійка зайнятість, кількість вакансій, дефіцит працівників за професіями та територіями	Кількісні зміни пропозиції праці оцінюються разом зі стійкістю зайнятості та відповідністю професійно-кваліфікаційної структури робочої сили попиту
Людського капіталу	Використання освіти, кваліфікації та професійного досвіду: професійно-кваліфікаційна відповідність зайнятості, визнання кваліфікацій, використання компетентностей, набутих за кордоном	Наявність компетентностей характеризує потенціал; економічний результат формується лише за умови їх продуктивного використання
Дохідно-трансфертний	Доходи, приватні грошові перекази та заощадження: обсяг і канали надходження коштів, їх використання на споживання, освіту, житло, заощадження та інвестиції	Вплив переказів на поточні доходи домогосподарств оцінюється окремо від довгострокових змін пропозиції праці та інвестиційної активності
Фінансовий	Податкова база та публічні витрати: податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиний соціальний внесок (ЄСВ), податкові надходження від підприємницької діяльності, витрати на підтримку та економічну інтеграцію	Порівняння здійснюється для однаково визначених груп і часових періодів з урахуванням як додаткових надходжень, так і пов'язаних із ними публічних витрат
Підприємницько-інвестиційний	Стійкість підприємницької діяльності, створення робочих місць та інвестиції: продовження діяльності через 12 і 24 місяці, сплата податків, кількість працівників та обсяг інвестованих коштів	Реєстрація підприємницької діяльності або отримання гранту не отожднюються зі стійкістю та економічною результативністю бізнесу
Просторово-регіональний	Територіальний розподіл робочої сили, попиту та підприємницької активності: зайнятість, кількість платників податків, локальний попит і фактичне місце здійснення економічної діяльності	Економічний результат на загальнодержавному рівні може не збігатися з результатом для окремого регіону чи територіальної громади

Джерело: розроблено автором самостійно.

Оцінювання складних економічних процесів потребує врахування структури результатів, їх спрямованості та значущості, що обмежує можливості використання одного інтегрального показника [2]. У контексті міграційної політики показники, наведені в табл. 1, також не слід зводити до єдиного інтегрального індексу. Зростання обсягів приватних переказів може підтримувати споживання домогосподарств, але водночас супроводжуватися скороченням внутрішньої пропозиції праці; повернення, навпаки, здатне її розширити, однак на початковому етапі потребує додаткових витрат на житло та адаптацію. Такі різноспрямовані ефекти краще відображає панель показників із визначенням напрямку зміни, часового горизонту, території та бази порівняння.

У межах трудоресурсного каналу ключовими показниками є економічна активність, формальна та стійка зайнятість, тривалість працевлаштування і відповідність професійно-кваліфікаційної структури робочої сили попиту. Чисельність робочої сили в Україні скоротилася з 20,8 млн осіб у 2013 р. до 17,3 млн у 2021 р., а зайнятого населення – з 19,3 млн до 15,6 млн осіб [7, с. 7]. За одним із наведених у дослідженні сценаріїв у 2032 р. потреба у робочій силі може становити 18,9 млн осіб за прогнозованої її чисельності 14,4 млн, що відповідає дефіциту у 4,5 млн осіб [7, с. 35–36]. Це сценарна оцінка, побудована за визначених припущень щодо динаміки робочої сили, повернення частини біженців та зростання ВВП, а не безумовний прогноз.

Щоб обґрунтовано визначити внесок конкретного інструменту політики, слід порівнювати групи або території з різною інтенсивністю його впливу, а за відсутності таких даних – зіставляти стан до і після застосування інструменту з урахуванням зовнішніх чинників. Просте порівняння стану до і після саме по собі не доводить причинного ефекту. Зміни заробітної плати, зокрема, можуть бути зумовлені дефіцитом робочої сили, інфляцією, галузевими зрушеннями та конкуренцією роботодавців. У січневому Інфляційному звіті 2026 р. НБУ очікував збереження високого попиту на робочу силу та поступове зменшення дисбалансів на ринку праці [6]. Це підтверджує необхідність урахування сукупності чинників і не дає підстав пояснювати зміни на ринку праці виключно міграційними процесами.

Внутрішнє переміщення не обов'язково скорочує загальну пропозицію праці в державі, однак змінює її територіальний розподіл. Економічний результат залежить від наявності у громаді призначення попиту на відповідні компетентності, доступності житла, транспорту та послуг з догляду за дітьми, а також можливості відновлення професійних зв'язків. За сприятливих умов внутрішнє переміщення може частково компенсувати локальний кадровий дефіцит; за несприятливих – призводити до незайнятості, роботи нижче

кваліфікації або переходу до неформальної зайнятості. Дані про облік внутрішньо переміщених осіб слід доповнювати показниками зайнятості та доходу за фактичним місцем проживання.

Канал людського капіталу потребує розмежування наявного потенціалу та ступеня його фактичного використання. Освіта, професійний досвід і набуті за кордоном компетентності є ресурсом, однак економічний результат формується лише за умови їх продуктивної реалізації. Робота нижче рівня кваліфікації свідчить про неповне використання людського капіталу, що підтверджується даними UNHCR про значний масштаб професійно-кваліфікаційної невідповідності серед українських біженців у Європі [21]. Показником професійно-кваліфікаційної відповідності може бути частка зайнятих, робота яких відповідає освіті, кваліфікації або релевантному професійному досвіду. Щодо осіб, які повернулися, додатково слід враховувати використання компетентностей, набутих за кордоном, і потребу у визнанні відповідної кваліфікації.

Триваліше перебування за кордоном може сприяти накопиченню професійного досвіду, заощаджень і міжнародних зв'язків, але водночас посилювати соціально-економічну інтеграцію у країні перебування. Намір повернутися є випереджальним, а не результативним показником. За даними п'ятої хвилі дослідження Центру економічної стратегії, 43 % опитаних мали намір повернутися в Україну, тоді як сценарна оцінка фактичного повернення після завершення війни становила 1,3–2,2 млн осіб залежно від прийнятих припущень [11]. Такі оцінки придатні для сценарного планування, але не можуть безпосередньо трактуватися як майбутня пропозиція праці в Україні.

Приватні грошові перекази підтримують доходи й споживання домогосподарств та можуть формувати заощадження, однак їх обсяг сам по собі не є показником результативності міграційної політики. Динаміка переказів залежить від чисельності та доходів мігрантів, тривалості їх перебування за кордоном, сімейних обставин і каналів надходження коштів. Статистика НБУ відображає обсяги та динаміку приватних грошових переказів [5], проте не пов'язує надходження з конкретним інструментом міграційної політики чи подальшою траєкторією одержувача. Для оцінювання економічного результату важливо розрізняти напрями використання таких коштів – споживання, освіти, житло, заощадження та інвестиції.

Фіскальний результат також не слід визначати лише за обсягом податкових надходжень або публічних видатків протягом окремого року. Для визначеної цільової групи доцільно розраховувати прямий поточний фіскальний баланс як суму податкових надходжень і єдиного соціального внеску за вирахуванням додаткових публічних видатків, безпосередньо пов'язаних із підтримкою та економічною інтеграцією:

$$FB_i = TR_i + SC_i - PE_i, \quad (1)$$

де:

FB_i – прямий поточний фінансовий баланс групи i ;

TR_i – податкові надходження;

SC_i – надходження єдиного соціального внеску;

PE_i – додаткові публічні видатки на підтримку та економічну інтеграцію.

Запропонований показник не є повною оцінкою суспільного ефекту, оскільки не враховує непрямих податкових наслідків, міжпоколінних ефектів, суспільних благ і немонетарних результатів. Показник відокремлює поточний фінансовий ефект від ширших економічних наслідків і забезпечує зіставність результатів для однаково визначених груп у середньостроковій перспективі.

У межах підприємницько-інвестиційного каналу реєстраційну активність доцільно відокремлювати від стійкості підприємницької діяльності. Кількість осіб, які зареєструвалися як фізичні особи – підприємці після отримання грантової підтримки або повернення, характеризує лише початковий етап економічного включення. Через 12 і 24 місяці доцільно оцінювати продовження діяльності, сплату податків, створення робочих місць, структуру доходів і фактичне місце здійснення господарської діяльності. Самозайнятість, орієнтована переважно на забезпечення доходу особи, та бізнес, що здійснює інвестиції й створює робочі місця, мають оцінюватися за різними критеріями масштабу, стійкості та продуктивності.

Окремого врахування потребує економічний потенціал громадян, які продовжують перебувати за кордоном. Тривале перебування працездатних громадян поза Україною може скорочувати пропозицію праці на внутрішньому ринку, однак не обов'язково припиняє їхні економічні зв'язки з країною походження. Дистанційна робота для українських підприємств, інвестування, участь у професійних і ділових мережах, передача знань і технологічного досвіду та сприяння виходу українського бізнесу на зовнішні ринки можуть частково компенсувати економічні наслідки тривалого перебування громадян за кордоном. Такий внесок слід оцінювати за фактичними формами економічної участі, а не за самим фактом перебування громадян за кордоном.

Просторово-регіональний канал відображає територіальний розподіл економічних наслідків міграції. Зовнішній виїзд може звужувати місцевий попит і податкову базу території походження, тоді як внутрішнє переміщення здатне розширювати їх у громаді призначення. Повернення до України не обов'язково відновлює довоєнне територіальне розміщення населення: особа може оселитися в іншому регіоні через безпекові ризики, втрату житла або робочого місця. У такому разі на загальнодержавному рівні пропозиція праці може збільшуватися, тоді як у громаді походження кадровий дефіцит зберігатиметься, а громада призначення потребуватиме додаткової житлової, соціальної та транспортної інфраструктури. Відповідні показники слід формувати щонайменше на загальнодержавному та регіональному рівнях, а за наявності достатніх

даних – також на рівні територіальних громад.

Практичне застосування запропонованого підходу ускладнюється фрагментарністю та обмеженою зіставністю наявних даних. Опубліковані агреговані дані про перетини державного кордону відображають кількість перетинів, але самі по собі не дають змоги оцінити стійкість повернення конкретних осіб; адміністративний облік підтверджує відповідний статус, проте не завжди відображає фактичне місце проживання; державна реєстрація засвідчує набуття відповідного підприємницького статусу, але не підтверджує фактичне ведення діяльності, стійкість доходів чи тривалість функціонування бізнесу. Відомості про зайнятість, оподаткування, соціальне страхування, освіту, отримані послуги та територію проживання акумулюються у різних інформаційних системах. За повідомленням Державної служби статистики України, у 2025 р. обстеження робочої сили не проводилося з урахуванням норм Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [3]. Окремі показники потребують перевірки за іншими джерелами даних.

Моніторинг має поєднувати знеособлені адміністративні дані з репрезентативними вибірковими обстеженнями. Адміністративні дані відображають формальну зайнятість, сплату внесків і податків, участь у програмах та реєстрацію підприємницької діяльності; вибіркові обстеження уточнюють фактичне місце проживання, неформальну зайнятість, професійно-кваліфікаційну відповідність і причини повторної мобільності. До початку реалізації відповідного інструменту необхідно визначити базовий стан, цільову групу, горизонт спостереження та критерії результативності. Оскільки учасники програм можуть відрізнятися від неучасників за мотивацією, ресурсами та іншими характеристиками, за наявності відповідних даних слід використовувати зіставні групи, поетапне запровадження інструментів або територіальні порівняння. За відсутності належної причинної ідентифікації висновки мають обмежуватися описом динаміки, статистичних зв'язків і ймовірного механізму впливу.

Жодна міграційна траєкторія не має наперед визначеного економічного результату. Тривале перебування за кордоном поєднує ризик скорочення внутрішньої пропозиції праці з можливостями отримання приватних переказів, накопичення компетентностей і розвитку професійних та ділових мереж. Внутрішнє переміщення перерозподіляє трудовий потенціал між територіями та залежно від умов може як послаблювати локальний кадровий дефіцит, так і поглиблювати професійно-кваліфікаційну невідповідність. Повернення осіб працездатного віку може розширювати пропозицію праці, однак набуває економічного значення лише

за умови стійкого проживання та продуктивної економічної діяльності. Повторна транскордонна мобільність може сприяти циркуляції знань, капіталу й доходів, водночас ускладнюючи визначення території формування економічного результату.

Висновки. Економічна результативність міграційної політики не тотожна інтенсивності міграційних потоків, кількості наданих адміністративних послуг або самому факту повернення. Її оцінювання потребує послідовного розмежування інструменту політики, безпосереднього управлінського результату, міграційного результату, постміграційної траєкторії та економічного результату. Таке розмежування унеможливає ототожнення управлінського продукту з економічним ефектом без перевірки проміжних ланок причинно-результативного зв'язку.

Оцінювання економічних результатів охоплює шість взаємопов'язаних каналів: трудоресурсний, людського капіталу, дохідно-трансфертний, фінансовий, підприємницько-інвестиційний та просторово-регіональний. Панель показників повніше враховує різні часові горизонти, території формування та спрямованість результатів, ніж єдиний інтегральний індекс. Для осіб працездатного віку узагальнювальним практичним критерієм може слугувати стійке економічне включення через 6, 12 і 24 місяці після переміщення або повернення, доповнене оцінюванням професійно-кваліфікаційної відповідності.

Наявні дані вказують на ризики тривалого кадрового дефіциту й недовикористання професійного потенціалу українців за кордоном, а також на значну невизначеність щодо масштабів фактичного повернення. Водночас вони не дають підстав пояснювати всі зміни на ринку праці виключно міграційними процесами або оцінювати будь-яку міграційну траєкторію однозначно як втрату чи здобуток. Економічний результат залежить від безпекових умов, структури попиту на працю, доступності житла, можливості поєднання зайнятості із сімейними обов'язками, рівня формалізації економічної діяльності та спроможності територій залучати й утримувати економічно активне населення.

Подальші дослідження мають поєднати знеособлені адміністративні дані з регулярними вибірковими обстеженнями та когортним спостереженням за учасниками програм. Окремого опрацювання потребує квазіекспериментальне оцінювання інструментів працевлаштування, професійного навчання, підтримки підприємництва та реінтеграції. Такі оцінки необхідні для відокремлення внеску конкретних заходів від загальної динаміки ринку праці та міграційних процесів.

Декларація про використання штучного інтелекту. При підготовці статті III (ChatGPT-5.5, 2026) використовувалася лише для уточнення перекладу анотації. Автор несе повну відповідальність за науковість, точність та цілісність контенту.

Список використаних джерел:

1. Габрелян А. Ю. Міграційні процеси як фактор відтворення тіньової економіки. Scientific Method: Reality and Future Trends of Researching : Collection of Scientific Papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VIII International Scientific and Theoretical Conference, May 29, 2026. Montreal, Canada : International Center of Scientific Research, 2026. Pp. 35–39. DOI: <https://doi.org/10.36074/scientia-29.05.2026>
2. Габрелян А. Ю., Лагунов К. В. Методичні засади оцінювання тіньової економіки в системі ризик-орієнтованого управління економічною безпекою. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2026. № 48. С. 705–721. DOI: <https://doi.org/10.66556/2663-0117.48.habrelian-a>
3. Державна служба статистики України. Обстеження робочої сили (річна) (2025). 25.03.2026. URL: <https://stat.gov.ua/uk/releases/obstezhennya-robochoyi-syly-richna-2025> (дата звернення: 06.06.2026).
4. Лагунов К. В., Габрелян А. Ю. Інституційно-організаційне забезпечення державної політики детінізації економіки в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання. Академічні візії. 2026. № 54. DOI: <https://doi.org/10.66556/2786-586X.54.habrelian-a>
5. Національний банк України. Грошові перекази. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external> (дата звернення: 05.06.2026).
6. Національний банк України. Інфляційний звіт. Січень 2026 року. 2026. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2026-roku> (дата звернення: 06.06.2026).
7. Офіс міграційної політики. Оцінка перспективних трудоресурсних потреб України. Київ, 2025. 190 с. URL: <https://ompu.org/wp-content/uploads/2025/06/Otsinka-perspektivnyh-trudoresursnyh-potreb-Ukrayiny.pdf> (дата звернення: 06.06.2026).
8. Перегуда Ю. А. Соціальна інклюзія як економічний детермінант розвитку людського капіталу в умовах трансформації ринку праці. Академічні візії. 2026. № 55. DOI: <https://doi.org/10.66556/2786-586X.55.pereguda-y>
9. Перегуда Ю. А. Інклюзивні інвестиції у людський капітал: роль освіти, охорони здоров'я та цифрових технологій у забезпеченні сталого економічного розвитку. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2026. № 49. С. 43–53. DOI: <https://doi.org/10.66556/2663-0117.49.pereguda-y>
10. Семенець-Орлова І. А., Пилипченко О. О. Міграційна політика: поняття, сутність, методологія формування та економічні аспекти. Економіка: реалії часу. 2024. № 2(72). С. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.02.2024.1>
11. Центр економічної стратегії. Українські біженці після чотирьох років за кордоном. П'ята хвиля дослідження. Київ, 2026. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-fifth-wave/> (дата звернення: 06.06.2026).
12. Adda J., Dustmann C., Görlach J.-S. The Dynamics of Return Migration, Human Capital Accumulation, and

- Wage Assimilation. The Review of Economic Studies. 2022. Vol. 89, No. 6. Pp. 2841–2871. DOI: <https://doi.org/10.1093/restud/rdac003>
13. Czaika M., de Haas H. The Effectiveness of Immigration Policies. Population and Development Review. 2013. Vol. 39, No. 3. Pp. 487–508. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2013.00613.x>
14. de Haas H. Migration and Development: A Theoretical Perspective. International Migration Review. 2010. Vol. 44, No. 1. Pp. 227–264. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x>
15. Docquier F., Rapoport H. Globalization, Brain Drain, and Development. Journal of Economic Literature. 2012. Vol. 50, No. 3. Pp. 681–730. DOI: <https://doi.org/10.1257/jel.50.3.681>
16. Government of Ukraine, World Bank Group, European Commission, United Nations. Ukraine: Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5), February 2022–December 2025. Washington, DC : World Bank Group, 2026. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022026094036395/pdf/P514499-22f93f3a-4278-42bc-b907-db9553d12069.pdf> (дата звернення: 06.06.2026).
17. Mikhaylichenko M., Trubnik T., Petrukha N., Velykyi Y., Pylypchenko O. Social Stability through Economic Equality and Demographic Response. Revista de Cercetare și Intervenție Socială. 2025. Vol. 90. Pp. 128–154. DOI: <https://doi.org/10.33788/rcis.90.8>
18. Mykhnenko V., Delahaye E., Mehdi N. Understanding Forced Internal Displacement in Ukraine: Insights and Lessons for Today's Crises. Oxford Review of Economic Policy. 2022. Vol. 38, No. 3. Pp. 699–716. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxrep/grac020>
19. OECD. Ukraine's Strategic Response to the Displacement Crisis: Return, Reintegrate, Reconnect. Paris : OECD Publishing, 2026. 308 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9b773da4-en>
20. Postepska A., Voloshyna A. The Effect of Ukrainian Refugees on the Local Labour Markets: The Case of Czechia. Journal of Population Economics. 2025. Vol. 38. Article 30. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00148-025-01080-9>
21. United Nations High Commissioner for Refugees. Labor Market Integration of Ukrainian Refugees in Europe: Employment Gaps, Skill Mismatches and Economic Gains. UNHCR, 29 January 2026. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/120820> (дата звернення: 06.06.2026).
22. van Tubergen F., Wachter G. G., Kosyakova Y., Kogan I. Return Intentions among Ukrainian Refugees in Europe: A Cross-National Study. International Migration. 2024. Vol. 62, No. 5. Pp. 181–198. DOI: <https://doi.org/10.1111/imig.13291>
23. World Bank. World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies. Washington, DC : World Bank, 2023. 348 p. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1941-4>

References:

1. Habrelian, A. Yu. (2026, May 29). Migrantsiini protsesy yak faktor vidtvorennia tinovoi ekonomiky [Migration processes as a factor in the reproduction of the shadow economy]. In Scientific Method: Reality and Future Trends of Researching: Proceedings of the VIII International Scientific and Theoretical Conference (pp. 35–39). International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-29.05.2026> [in Ukrainian].
2. Habrelian, A. Yu., & Lagunov, K. V. (2026). Metodichni zasady otsiniuvannia tinovoi ekonomiky v systemi ryzyk-orientovanoho upravlinnia ekonomichnoi bezpeky [Methodological principles for assessing the shadow economy in the system of risk-oriented economic security management]. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava, (48), 705–721. <https://doi.org/10.66556/2663-0117.48.habrelian-a> [in Ukrainian].
3. State Statistics Service of Ukraine. (2026, March 25). Obstezhennia robochoi syly (richna) (2025) [Labour force survey (annual) (2025)]. <https://stat.gov.ua/uk/releases/obstezhennia-robochoyi-syly-richna-2025> [in Ukrainian].
4. Lagunov, K. V., & Habrelian, A. Yu. (2026). Instytutsiino-orhanizatsiine zabezpechennia derzhavnoi polityky detinizatsii ekonomiky v systemi ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia [Institutional and organizational support for state policy on economic de-shadowing in the system of economic security of business entities]. Akademichni vizii, (54). <https://doi.org/10.66556/2786-586X.54.habrelian-a> [in Ukrainian].
5. National Bank of Ukraine. (n.d.). Hroshovi perekazy. Statystyka zovnishnoho sektoru [Remittances. External sector statistics]. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external> [in Ukrainian].
6. National Bank of Ukraine. (2026, January). Inflatsiyni zvit. Sichen 2026 roku [Inflation report. January 2026]. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2026-roku> [in Ukrainian].
7. Ofis migrantsiinoi polityky. (2025). Otsinka perspektyvnykh trudoresursnykh potreb Ukrainy [Assessment of Ukraine's prospective labour resource needs]. <https://ompua.org/wp-content/uploads/2025/06/Otsinka-perspektyvnykh-trudoresursnykh-potreb-Ukrayiny.pdf> [in Ukrainian].
8. Pereguda, Yu. A. (2026). Sotsialna inkluziia yak ekonomichni determinant rozvytku liudskoho kapitalu v umovakh transformatsii rynku pratsi [Social inclusion as an economic determinant of human capital development under labour market transformation]. Akademichni vizii, (55). <https://doi.org/10.66556/2786-586X.55.pereguda-y> [in Ukrainian].
9. Pereguda, Yu. A. (2026). Inkluzyvni investytsii u liudskyi kapital: rol osvity, okhorony zdorovia ta tsyfrovyykh tekhnolohii u zabezpechenni staloho ekonomichnoho rozvytku [Inclusive investments in human capital: The role of education, healthcare, and digital technologies in ensuring sustainable economic development]. Naukovi zapysky

- Lvivskoho universytetu biznesu ta prava, (49), 43–53. <https://doi.org/10.66556/2663-0117.49.pereguda-y> [in Ukrainian].
10. Semenets-Orlova, I. A., & Pylypchenko, O. O. (2024). Mihratsiina polityka: poniattia, sutnist, metodolohiia formuvannia ta ekonomichni aspekty [Migration policy: Concept, essence, formation methodology and economic aspects]. *Ekonomika: realii chasu*, 2(72), 5–12. <https://doi.org/10.15276/ETR.02.2024.1> [in Ukrainian].
11. Centre for Economic Strategy. (2026). Ukrainski bizhentsi pislia chotyrok rokiv za kordonom. Piata khvyliia doslidzhennia [Ukrainian refugees after four years abroad. Fifth wave of the study]. <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-fifth-wave/> [in Ukrainian].
12. Adda, J., Dustmann, C., & Görlach, J.-S. (2022). The dynamics of return migration, human capital accumulation, and wage assimilation. *The Review of Economic Studies*, 89(6), 2841–2871. <https://doi.org/10.1093/restud/rdac003>
13. Czaika, M., & de Haas, H. (2013). The effectiveness of immigration policies. *Population and Development Review*, 39(3), 487–508. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2013.00613.x>
14. de Haas, H. (2010). Migration and development: A theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x>
15. Docquier, F., & Rapoport, H. (2012). Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*, 50(3), 681–730. <https://doi.org/10.1257/jel.50.3.681>
16. Government of Ukraine, World Bank Group, European Commission, & United Nations. (2026). Ukraine: Fifth rapid damage and needs assessment (RDNA5), February 2022–December 2025. World Bank Group. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022026094036395/pdf/P514499-22f93f3a-4278-42bc-b907-db9553d12069.pdf>
17. Mikhaylichenko, M., Trubnik, T., Petrukha, N., Velykyi, Y., & Pylypchenko, O. (2025). Social stability through economic equality and demographic response. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, 90, 128–154. <https://doi.org/10.33788/rcis.90.8>
18. Mykhnenko, V., Delahaye, E., & Mehdi, N. (2022). Understanding forced internal displacement in Ukraine: Insights and lessons for today's crises. *Oxford Review of Economic Policy*, 38(3), 699–716. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grac020>
19. OECD. (2026). Ukraine's strategic response to the displacement crisis: Return, reintegrate, reconnect. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9b773da4-en>
20. Postepska, A., & Voloshyna, A. (2025). The effect of Ukrainian refugees on the local labour markets: The case of Czechia. *Journal of Population Economics*, 38, Article 30. <https://doi.org/10.1007/s00148-025-01080-9>
21. United Nations High Commissioner for Refugees. (2026, January 29). Labor market integration of Ukrainian refugees in Europe: Employment gaps, skill mismatches and economic gains. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/120820>
22. van Tubergen, F., Wachter, G. G., Kosyakova, Y., & Kogan, I. (2024). Return intentions among Ukrainian refugees in Europe: A cross-national study. *International Migration*, 62(5), 181–198. <https://doi.org/10.1111/imig.13291>
23. World Bank. (2023). World development report 2023: Migrants, refugees, and societies. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1941-4>

Дата надходження статті: 04.08.2026 р.

Дата прийняття статті до друку: 17.09.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.09.2026 р.

Стаття поширюється на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License International CC-BY.